

Úloha myšlienkových operácií v spravodajskej praxi

Spravodajská činnosť je procesom zložitej povahy. Okrem nadobudnutých vedomostí vo vojenských školách, predpokladá zapojenie celej psychickej aktivity dôstojníka, motivačnej, postojovej a pamätovej. Nie je len procesom prijímania informácií, ale aj ich spracúvaním. Spravodajská činnosť znamená organizáciu a integráciu skúseností. Nejde tu len o prosté priradovanie elementov skúseností k sebe, ale aj ich zorganizovanie do zmysluplných celkov a ich spojenie s minulými skúsenosťami.

Pravda, ani pri procesoch spravodajského charakteru nemôžeme zanedbať interakciu s myšlienkovými procesmi.

Uplatnenie myšlienkových operácií v spravodajskej praxi

Vojenský spravodajca sa môže orientovať vo svojom prostredí, primerane naň odpovedať a pôsobiť naň vďaka tomu, že je oboznámený s vlastnosťami svojho okolia. Svojimi myšlienkovými operáciami poznáva okolie, zisťuje štruktúru, vlastnosti a vzťahy vecí, napríklad nepriateľských objektov. Myslením zároveň rieši rozličné teoretické i praktické problémy.

Hoci sa myslenie vojenského spravodajcu najvýraznejšie prejavuje pri riešení nejakého problému, má aj iné formy a oblasti uplatnenia. Napr. objekty nepriateľa majú množstvo vlastností, ktoré sa iba rozumom nedajú plne postrehnúť. Len zmyslami by dôstojník vojenského spravodajstva nikdy nepoznal (nepochopil) štruktúru zámyslu nepriateľa, funkcie jeho jednotlivých častí, vzťah medzi bojovou alebo operačnou činnosťou nepriateľa a prostredím, jeho silné a slabé miesta a pod. Jeho myslenie by sa vôbec nerozvíjalo, ak by sa opieralo len o pasívne pozorovania nepriateľských objektov a ich činnosti, ako prebiehajú samy o sebe.

Podstatné vlastnosti a súvislosti nepriateľských objektov sa dajú odhaliť jedine pri aktívnom, praktickom zásahu do ich priebehu a vzťahov (všetkými druhmi priestumu).

Spravodajská prax je zdrojom rozvoja foriem a obsahu myslenia spravodajských dôstojníkov, ale myslenie je najdôležitejším činiteľom zdokonaľovania ich praktickej činnosti. Preto je myslenie spravodajských dôstojníkov spočiatku zapojené iba do vonkajšej činnosti manipulovania s objektami nepriateľa. Postupne sa oddeľuje od praktickej činnosti a stáva sa prostriedkom zložitej profesionálnej praktickej činnosti.

Metódou objavovania nových poznatkov vo vedomí spravodajcov je **pozorovanie** a na jeho základe **tvorenie predstáv**.

Predstavu napr. o možnostiach nepriateľa, alebo o jeho nastávajúcej činnosti si spravodajský dôstojník utvára postupnou **analytickou syntetickou** činnosťou. Predstava spravodajského dôstojníka nevzniká na základe pasívneho vnímania alebo pocho-

penia, ale na základe jeho aktívnej duševnej činnosti vo forme zámerného pozorovania, rozoberania, porovnávania a posudzovania nepriateľských objektov. Dôstojník vojenského spravodajstva si musí uvedomiť aj prípadný rozpor medzi svojou predstavou a skutočným nepriateľom. Zistenie takéhoto rozporu vedie k ďalšiemu poznávaniu, analýze nepriateľských objektov a k spresňovaniu predstavy o skutočnom nepriateľovi. Spravodajská prax však ukazuje, že predstava nestačí, že si treba všimnúť aj ďalšie, doposiaľ nepovšimnuté stránky nepriateľských objektov. Každá predstava sa utvára viac menej pod vplyvom myšlienkového činnosti.

Ďalšou dôležitou súčasťou poznávacieho procesu spravodajských dôstojníkov je **obrazotvornosť**. Obrazotvornosť v spravodajskej praxi umožňuje chápať javy nepriateľa utváraním predstáv o nich podľa rozličných správ a informácií, hlásení, rozkazov a nariadení, ktoré prichádzajú v priebehu bojovej činnosti. Obrazotvornosť spravodajských dôstojníkov má svoje špecifické prejavy v tom, že sa jedná o utváranie predstáv o celkom alebo pomerne neznámych objektoch nepriateľa, podľa ich popisu v bojových alebo spravodajských hláseniach, spravodajských informáciách, i podľa schematického zná-

zornenia, pomocou symbolického jazyka formou taktických značiek a popisov na pracovných a výkazových mapách.

Z praxe vieme, že niektorí dôstojníci majú veľké ťažkosti pri utváraní adekvátnych predstáv tohto druhu. Často prenášajú zobrazenie aj vlastností nepriateľa, ktoré si osvojili vo vojenských školách do predstáv pri cvičeniach a to aj napriek tomu, že sa môžu oprieť o vnímanie o „skutočnom nepriateľovi“ a jeho zobrazenie. Dôstojníci so silným sklonom k fantazírovaniu v záujme dosiahnutia svojho uznania zveličujú alebo znižujú dôsledky konania možného nepriateľa.

Obrazotvornosť je dôležitou tvorivou schopnosťou spravodajského dôstojníka. Zapája sa aj do jeho myšlienkového postupu pri objavovaní nového riešenia, pri stanovení hypotéz o nepriateľovi a pri utváraní plánu vlastnej spravodajskej činnosti.

Spravodajský dôstojník, ktorý svoje stále narastajúce odborné skúsenosti spája s úvahami založenými na znalosti mechanizmu práce rozumu (myšlienkových operáciách) môže za rovnakých podmienok dosiahnuť vyššiu úroveň záverov, než ten, ktorý sa obmedzuje na „živelné“, „neuvedomelé“ formulovanie myšlienok na základe iba vlastných skúseností.

Formy myslenia pri hodnotení nepriateľskej situácie

Ak skúmame pochod myšlienok spravodajského dôstojníka pri hodnotení nepriateľskej situácie, môžeme vidieť, že jeho spôsob myslenia je vertikálny, kedy jeden systém informácií prechádza do nasledujúceho. Jeho myslenie sa deje v krokoch, ktoré po sebe nasledujú, kde je treba, aby každý krok bol správny, aby každá myšlienková etapa súhlasila. Musíme dodržiavať určitý sled úvah a nie používať informácie, ktoré sú úplne náhodilé.

Môžu to byť tieto kroky:

1. Prvotné oboznámenie sa so všeobecnou situáciou (všeobecné oboznámenie sa s problémom).

2. Skúmanie zvláštnej situácie (porovnanie stavu a charakteru činnosti nepriateľa i vlastných vojsk s pôvodnými správami a s predchádzajúcimi skúsenosťami, štúdium aj iných prvkov situácie, hľadanie a zbieranie najzávažnejších a kľúčových údajov o nepriateľovi).

3. Podrobný rozbor najdôležitejších údajov o nepriateľovi, ich vysvetlenie, stanovenie stupňa hodnotnosti a spravodajskej hodnoty.

4. Stanovenie príčin, následkov a príčinných súvislostí medzi najzávažnejšími

javmi a objektmi nepriateľa, určenie spôsobov riešenia rozpornosti v týchto vzťahoch a predvídanie ich zmen.

5. Výber optimálneho spôsobu činnosti, určenie tendencií rozvoja situácie a formulovanie hypotézy o nepriateľovi.

6. Spracovanie záverov a ich prednes.

Aj napriek tomu, že táto neúplná schéma myslenia sa v praxi často uskutočňuje, prehliadajú sa pri jej použití základné operácie myslenia — analýza a syntéza, indukcia a dedukcia, abstrakcia a konkretizácia, analógia, stanovenie príčin a následkov a príčinných vzťahov. Tieto základné spôsoby myslenia skúsení spravodajskí dôstojníci používajú bez toho, aby si ich v návale práce pri cvičeniach osobitne hlboko uvedomovali.

Analýza a syntéza sú základnými myšlienkovými operáciami uskutočňovanými v spravodajskej praxi. Tieto myšlienkové operácie majú svoj pôvod v praktickej činnosti a postupne sa osamostatnili v podobe duševnej činnosti.

Analýza je myšlienkové rozčleňovanie celku na časti, vyčleňovanie jednotlivých stránok (vlastností, vzťahov), skutočností a skúmanie každého z nich jednotlivo. Po-

mocou nej môžeme hlboko preniknúť napr. do záujmových javov nepriateľa, nájsť v nich podstatné, určujúce stránky.

Zložitá situácia nepriateľa v boji nemôže byť zhodnotená bez jej predchádzajúceho rozčlenenia na jednotlivé prvky.

Štúdium takto získaného prvku [bojová zostava, rozmiestnenie, bojová činnosť] môže vyžadovať ďalšiu detailizáciu (jednotlivé objekty nepriateľa). Z nich potom spravodajský dôstojník musí nájsť hlavné a podstatné. Stupeň detailizácie môže byť rozličný. Uvedenie si iba vonkajšej viditeľnej stránky objektov, znalosti iba povrchnosti faktov o nepriateľovi, to ešte nie je analýza. Nepriateľ a jeho objekty majú mnoho vnútorných vlastností, ktoré nie sú bežným pozorovaním zistiteľné. Iba poznanie zákonitosti bojovej činnosti, ktoré sa prejavujú u nepriateľa, dovoľuje preniknúť do podstaty jeho sledovaných javov a urobiť čiastočné závery. Údaje, ktorými spravodajský dôstojník disponuje, samy o sebe predstavujú iba materiál pre poznanie príčinných súvislostí, materiál pre prijatie záverov.

Čiastkové závery, utvorené v priebehu analýzy vzťahujú sa priamo k možnostiam a pravdepodobnému zámyslu nepriateľa, ktoré však v tejto etape myšlienkového procesu nemôžeme zodpovedne vysloviť. V danom štádiu myslenia sú možné iba dohady, vyžadujúce odôvodnenie a rozvíjanie. To znamená, že iba na základe analýzy nemôžeme úspešne objasniť možnosti a zámysly nepriateľa. Takto urobené závery by boli jednostrannými a subjektívnymi. Súčasne musíme syntetizovať údaje, ktoré vznikli analýzou. Len na základe takejto myšlienkového práce vznikajú podmienky pre predvídanie nastávajúcej činnosti nepriateľa.

Bolo by však chybou stotožňovať objekty nepriateľa s jeho príznakmi. Bojová činnosť nepriateľa je mnohostranná a preto ju môžeme pochopiť iba po štúdiu v celom súhrne jej jednotlivých stránok, objektov a vzťahov.

Syntéza predstavuje opačný proces myslenia, myšlienkové zjednocovanie, spájanie, zhrňovanie častí a stránok sledovaných javov do celkov a súvislostí. Neznamená však prostú sumarizáciu častí rozčlenených analýzou v celok. Jej základná úloha je v myšlienkovom oživení celku s ujasnením najzávažnejších osobitných stránok jednotlivých prvkov.

Po analýze spravodajský dôstojník syntetizuje situáciu nepriateľa už nie na základe všetkých údajov, podstatných i nepodstatných, ale na základe najzávažnejších, určujúcich charakter daného boja, na

základe čiastkových záverov vyplývajúcich z analýzy. Syntéza poskytuje možnosť rozkryť podstatu bojovej činnosti nepriateľa, stanovíť smery jej rozvoja a konečne aj predvídať.

Analytické a syntetické procesy vzájomne sa podmieňujú, sú navzájom zviazané, prebiehajú v súvislosti a nemôžu existovať každý osamostatnene. Počas analýzy nepriateľa má sa uskutočniť i jeho syntéza a v čase jeho syntetizovania má tu miesto aj analýza.

Aby sme napr. mohli urobiť záver o budúcej protiseči nepriateľa, musíme postupne analyzovať a syntetizovať najrôznejšie údaje o nepriateľovi, vlastných vojskách, teréne, počasí atď. Analýza tu musí prechádzať syntézou. Údaje o vlastných vojskách i o nepriateľovi, osobitne o jeho zálohách, prostriedkoch palebnej podpory, miestach velenia a spojenia, situácia v páse činnosti susedov a charakter činnosti strán atď. sa musia podrobiť analýze a syntéze v najrozličnejšom slede v závislosti od skúsenosti a od závažnosti konkrétnych informácií.

Analýze a syntéze sa podrobujú nie len údaje o situácii. Aby sme nadobudli presvedčenie o pravdepodobnom zámysle nepriateľa, musíme uskutočniť tiež analýzu a syntézu vlastných predpokladov a hypotéz. V závislosti od situácie môže ich byť niekoľko a všetky musíme postupne preskúmať a porovnať.

Činnosť spravodajského dôstojníka v bojových podmienkach sa prejavuje v syntetickom skúmaní situácie nepriateľa a v jej dynamickom vývoji. Na tom, ako hlboko sú odvodené a logicky správne vyjadrené reálne osobitosti vzniklej situácie, od toho závisí jeho úspech. Preto hodnotenie nepriateľa v boji je nepretržitým poznávacím procesom, ktorý prebieha podľa zákonov logického myslenia. Aby si ujasnil možnosti a pravdepodobný zámysel nepriateľa spravodajský dôstojník všestrannou analýzou údajov o stave nepriateľa určuje príčinné súvislosti medzi jeho jednotlivými objektmi.

Netreba dokazovať, že v boji je nevyhnutné úplne preskúmať všetky možné i nemožné varianty jeho vývoja. Z počtu možných variantov nepriateľa spravodajský dôstojník berie do úvahy najzávažnejšie. Z nich sa potom urobí skupiny a vytvoria sa tak podmienky pre analýzu v obmedzenom čase.

Výsledkom takejto myšlienkového operácie bude, že odpadnú akékoľvek dohady, predpoklady sa upevnia a nadobudnú formu hypotéz. V dôsledku toho nadobudne práca spravodajského dôstojníka cieľavedomejší charakter.

Môžeme povedať, že analýza a syntéza tvoria neoddeliteľnú súčasť spravodajskej činnosti vo všetkých etapách hodnotenia situácie nepriateľa. Keď napr. spravodajský dôstojník hodnotí situáciu, rozčleňuje ju na základné prvky, ako je všeobecná situácia nepriateľa, prostriedky jadrového napadnutia, PVO, letectvo, miesta velenia a systémy navedenia a riadenia, pozemné sily a pod. Skúmanie týchto prvkov sa potom deje ďalším rozčleňovaním. Tak napr. prvok pozemné sily sa môže ďalej rozčleňovať na:

- sily nepriateľa v pásme činnosti, prvý, druhý sled, zálohy, tylové objekty atď.;

- možnosti použitia vrtuľníkov a vzdušných výsadkov;

- rôzne opaterenia pre zabezpečenie pozemných vojsk ako palebné postavenia delostrelectva, protitankové riadené strely a prostriedky, zátarasy všetkého druhu;

- hustoty v jednotkách (útvoroch, zväzkoch) v delostreleckých hlavniciach, v tankoch, protitankových prostriedkoch i na jednotlivých smeroch, atď.

Keď spravodajský orgán analyzuje všetky tieto prvky, vzťahuje ich neprestajne k bojovej (operačnej) situácii ako celku, k bojovej úlohe (zväzku, zväzu) a v závere syntetizuje všetky údaje o situácii nepriateľa v podobe jasných záverov ako sú napr. pravdepodobný zámysel nepriateľa a jeho silné a slabé miesta. Výsledkom takéhoto logického postupu môže vzniknúť návrh o nepriateľovi, ktorý sa potom stáva základom pre bojové rozhodnutie veliteľa a podkladom pre plán práce spravodajskejho orgánu.

Z analýzy a syntézy vychádzajú všetky ďalšie myšlienkové operácie. S nimi sú spojené indukcia a dedukcia.

Indukcia znamená myšlienkovú schopnosť postupovať od jedinečného k obecnému. Je to taká metóda uvažovania, kedy oč osobitného, špeciálneho javu alebo prípadu konania nepriateľa dospievame k všeobecnému. Induktívna metóda sa používa vždy, keď sa naskytá možnosť na základe čiastkových informácií o nepriateľovi dojsť k obecným záverom, ako sú napr. možnosti nepriateľa alebo jeho pravdepodobný zámysel.

Predpokladajme, že bojovou činnosťou prvosládových jednotiek bolo zistené číslanie nepriateľského práporu v dotyku (čiastková informácia). Nie je problémom pre spravodajského dôstojníka z tejto informácie určiť príslušnosť nepriateľského práporu k brigáde, divízii, prípadne armádnemu zboru a vyvodiť záver, ktoré útvary

a zväzky sú v prvom slede, kde je druhý sled a na základe toho predpokladať ďalšiu činnosť nepriateľa (obecný záver).

Skúmanie bojových možností nepriateľa v priebehu mnohých cvičení dovolilo spravodajským orgánom formulovať jeho pravdepodobné bližšie a ďalšie bojové úlohy a možné tempá útoku práve na základe induktívnej metódy.

Zvláštnosť indukcie však spočíva v tom, že pre hodnoverné zobecnenie je nezbytné uvažovať o všetkých osobitných prípadoch bez výnimky, to znamená uskutočniť tzv. úplnú indukciu. To je však možné u relatívne nevelkého množstva objektov nepriateľa. Uvažovať o všetkých možných objektoch nepriateľa (o všetkých možných zámysloch) je prakticky nemožné, tým indukcia je neúplná a závery z nej učené sú problematické. Týmto tvrdením nechceme odmietnuť úlohu indukcie v spravodajskej praxi, ale len zdôrazniť nezbytnosť používať indukciu v tesnej súvislosti s dedukciou.

Myšlienkový postup pri hodnotení nepriateľa môže ísť aj opačným smerom od obecného tvrdenia k zvláštnemu, individuálnemu. Takéto usudzovanie sa nazýva **dedukcia**. Aby sa mohla uskutočniť, vyžaduje znalosti všeobecnej situácie nepriateľa, z ktorej sa vyvodzujú potrebné závery.

Dedukcia umožňuje lepšie zdôvodniť záver urobený pomocou indukcie. Ak napr. príznaky nepriateľa svedčia o jeho príprave na protiseč (indukcia), potom obecné zásady uskutočnenia protiseči (jej rozsah, spôsob a postup uskutočnenia) dovoľujú ju zdôvodniť a nájsť nové fakty, ktoré buď potvrdia alebo nepotvrdia záver o prípravách protiseči (dedukcia). Teda, ak indukcia hrá rozhodujúcu úlohu na začiatku hodnotenia situácie nepriateľa (urobenie záverov), potom dedukcia je hlavnou v nasledujúcej etape (zdôvodnenie záverov). Dedukcia dáva hodnoverný záver iba vtedy, ak je východisková situácia pravdivá. Nevysvetľuje však, akým spôsobom vznikla a to nás nutne musí vracieť k indukci. Teda indukcia je možná bez dedukcie, avšak dedukcia nejstuje bez indukcie. V spravodajskej praxi indukcia a dedukcia patria k sebe ako analýza a syntéza.

Myslenie spravodajských dôstojníkov sa uskutočňuje aj na určitom stupni abstrakcie. **Abstrakcia** je myšlienkové vyčleňovanie istých (dôležitých, podstatných stránok javu) a zanedbanie nepodstatných.

Podstata abstrakcie v spravodajskej praxi spočíva v tom, že určitý objekt nepriateľa (jeho vlastnosti, vzťahy) sa myšlienkovito oddelí (odmyslí) od celkovej situá-

cie nepriateľa, od jeho ostatných objektov, ich vlastností, vzťahov a skúma osamostatnene. Používanie abstrahovania je podmienené tým, že skutočná činnosť nepriateľa sa vyznačuje množstvom vlastností, jestvujúcich v zložitom systéme súvislostí, ktorých postihnutie vcelku je prakticky nemožné. Abstrahovanie umožňuje dočasné zjednodušenie situácie, ktoré je nepostrádateľné na preniknutie do jej podstaty.

Spravodajský orgán aby mohol pochopiť konanie nepriateľa, musí zanedbať niektoré údaje a vytiahnúť z jeho zložitej situácie len určité objekty a ich vzájomné pôsobenie, ktoré dohromady vytvoria v jeho mysli najpravdepodobnejšiu verziu jeho budúcej činnosti.

Skúmanie nepriateľa na pracovnej alebo výkazovej mape je tiež abstrakciou.

Abstrakcia je bezprostredne spojená so zovšeobecňovaním. **Zovšeobecňovanie** je myšlienkové zjednocovanie spoločných stránok jednotlivých javov do jedného myšlienkového celku a jeho používanie vo všetkých prípadoch s tými istými znakmi.

Podstata zovšeobecňovania je v tom, že rovnaké (zhodné) vlastnosti a vzťahy nepriateľských objektov abstrahované od množstva rozličných objektov a činnosti nepriateľa sa zhrňujú, zjednocujú a sú potom chápané ako hlavné. Zobecnenie predpokladá, že niektoré nové činnosti nepriateľa sa budú vyvíjať tak isto aj v budúcnosti. Jeho použitie môže viesť v spravodajskej praxi k neúspechu, alebo k zlyhaniu, pri ktorom neobstojí ani námietka, že sa nešlo pri zobčení dosť hlboko.

Široké pole pôsobnosti pri hodnotení nepriateľskej situácie poskytuje **analógia**. Je to taký myšlienkový postup, v ktorom z podobnosti a vzájomnej zhody medzi dvoma javmi (príznakmi) alebo dvoma množinami (príznakov) robí sa záver o podobnosti pre iné javy.

Pri uplatňovaní analógie sa spravodajský dôstojník opiera o znalosti zásad a pravidiel bojovej činnosti a na ich základe sa na začiatku pokúša odhaliť podobnosť alebo zhodu prebiehajúcej situácie s predchádzajúcou. Nejde tu o úplnú zhodu, ale o určitú špecifickú podobnosť. Ak vie, ako skončila predchádzajúca etapa bojovej činnosti nepriateľa, môže usudzovať o priebehu nasledujúcej podobnej etapy.

Stanovenie príčin, následkov a prírodných súvislostí je ďalšou myšlienkovou operáciou používanou v spravodajskej praxi. Ak spravodajský dôstojník správne pochopí príčiny, ktoré nepriateľskú situáciu podmieňujú a zodpovedajúce príčinné súvislosti, môže správne vyhodnotiť možnosti aj pravdepodobný zámysel nepriateľa. Riadi sa pri tom tým, že akákoľvek činnosť nepriateľa, ktorá vyvoláva inú, vystupuje vo vzťahu k nej ako príčina a jej výsledkom je následok. Toto mu dáva možnosť včas si predstaviť vývoj bojovej situácie. Napr. ak spravodajský dôstojník pozná spôsob činnosti nepriateľského delostreleckého oddielu v boji (príčina) môže pre jeho zistenie určiť taký prieskumný prostriedok, ktorý ho včas a úplne odhalí (následok).

Správnosť myslenia spravodajských dôstojníkov závisí nie iba od ich intelektuálnych schopností, ale tiež, od získaných znalostí a návykov. Za rovnakých podmienok prevyšuje spravodajský dôstojník s rozsiahlymi znalosťami málo vzdelaného príslušníka svojho oboru tým, že si dokáže lepšie poradiť s úlohami vyžadujúcimi myšlienkové úsilie a to preto, že má k dispozícii väčšiu zásobu odborných a iných informácií, ktoré tvoria potrebný materiál profesionálneho myslenia. Okrem toho má bohatší systém naučených myšlienkových operácií. Miera metodologickej kultúry môže zvyšovať jeho rýchlosť v riešení závažných profesionálnych úloh.